

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ДЕНИСЕНКО ЛЮДМИЛА СЕРГІЇВНА

УДК 338.433:633.85

**ФОРМУВАННЯ ПРОПОЗИЦІЇ НА РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ОЛІЙНИХ
КУЛЬТУР**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Національному університеті біоресурсів і природокористування України Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН
Галушко Валерій Павлович,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
завідувач кафедри адміністративного менеджменту
та зовнішньоекономічної діяльності

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Шпикуляк Олександр Григорович,
Вінницький національний аграрний університет,
професор кафедри адміністративного менеджменту
та альтернативних джерел енергії

кандидат економічних наук, доцент
Гмиря Вікторія Петрівна,
ДВНЗ «Університет банківської справи»
Черкаський навчально-науковий інститут,
доцент кафедри банківської справи

Захист відбудеться «23» грудня 2015 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.01 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ–41, вул. Генерала Родимцева, 19, навчальний корпус № 1, кімната 97

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ–41, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розісланий «21» листопада 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. І. Балановська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зростаючі потреби населення планети у продуктах харчування стимулюють розвиток продовольчого сектору у світі та Україні зокрема. Виробництво олійних культур є стратегічно важливим напрямом розвитку сільського господарства, оскільки насіння соняшнику, ріпаку та сої, а також вироблена з них продукція є високоліквідними товарами і сприяють вирішенню проблем, пов'язаних із продовольчою безпекою як держави, так і світу.

Олійно-жирова промисловість України показує високі темпи зростання виробництва, споживання і посідає одну з лідируючих позицій в експорті. З огляду на експортну спрямованість галузі актуальним є дослідження наслідків і перспектив розвитку ринку олійних культур в умовах глобалізації. Олійні культури є джерелом одержання цінної продукції продовольчого і технічного призначення. Частка прибутку від їх реалізації у прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції постійно збільшується. Саме тому потенціал олійних культур суттєво впливає на прибутковість і конкурентоспроможність аграрного сектора країни.

Дослідженням щодо формування пропозиції на ринку агропродовольчої продукції, в тому числі олійних культур і продуктів їх переробки, присвячено багато праць зарубіжних та вітчизняних учених, серед яких: О. В. Бронін, Г. В. Блакита, О. Г. Волошук, І. В. Драган, М. С. Заюкова, Н. В. Каткова, Т. О. Осташко, В. І. Піддубний, А. А. Побережна, Л. В. Страшинська, В. М. Шумейко та ін. Аналізу стану та перспектив розвитку вітчизняних і світових олійних ринків присвятили наукові праці В. К. Гірман, Л. В. Бабенко, П. С. Вишнівський, В. П. Галушко, В. П. Гмиря, В. І. Губенко, Ю. В. Домашенко, М. Ю. Коденська, Н. Л. Кузьмінська, В. Г. Кухта, О. О. Митченко, В. І. Осадчук, С. І. Пластун, С. І. Поперечний, С. А. Сегеда, В. С. Уланчук, А. В. Фаїзов, О. Г. Шпикуляк, О. М. Шпичак та інші.

Незважаючи на значну кількість досліджень, варто зазначити, що питання забезпечення поступового розвитку олійно-жирової галузі в сучасних умовах, а також недопущення втрат лідируючого світового статусу України з експорту соняшникової олії потребують подальшого дослідження. Окремі аспекти проблем формування та розвитку ринку продукції олійних культур залишаються дискусійними і потребують подальшого дослідження. Актуальним завданням є оптимізація посівів олійних культур з урахуванням екологічних чинників і вимог екологічної безпеки господарювання в аграрній сфері.

Визначення особливостей формування ринку олійно-жирової продукції в умовах глобалізації, його стратегічних напрямів розвитку й обумовило вибір теми та актуальність дисертаційного дослідження.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до науково-дослідної тематики Навчально-наукового інституту бізнесу Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою: «Економічна стратегія АПК України: трансформація пріоритетів і механізмів їх реалізації» (номер державної реєстрації 0113U007551), у межах якої здобувачем досліджено особливості формування пропозиції на ринку продукції олійно-жирового підкомплексу в умовах глобалізації.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо комплексного підходу до формування пропозиції на ринку продукції олійних культур в умовах глобалізації,

які сприятимуть досягненню ринкової рівноваги та забезпеченню добробуту суспільства.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі основні задачі:

- розвинути й поглибити тлумачення поняття «пропозиція», узагальнивши теоретичні надбання українських і зарубіжних учених для забезпечення необхідної теоретичної бази дослідження;

- розглянути заходи державної підтримки розвитку ринку олійних культур, які впливають на формування пропозиції, для визначення необхідності та можливості її коригування;

- оцінити кон'юнктуру та розвиток світового ринку продукції олійних культур для адаптації зарубіжного досвіду до сучасних реалій вітчизняного ринку;

- здійснити комплексний аналіз стану вітчизняного ринку олійних культур, що дасть змогу виявити основні тенденції та зробити аналітичні висновки й ефективно використовувати ресурси в умовах глобалізації світової економіки;

- спроектувати виробничий потенціал ринку продукції олійних культур з метою надання пропозицій із нарощування його експортних можливостей;

- надати рекомендації з оптимізації природно-економічного потенціалу виробництва продукції олійних культур для досягнення сучасного рівня переробних потужностей без порушення науково обґрунтованих сівозмін;

- запропонувати стратегічні напрями підвищення ефективності виробництва продукції олійних культур в умовах обмеженого фінансово-кредитного забезпечення для одержання максимуму прибутку від реалізації виробленої продукції.

Об'єкт дослідження – процеси формування пропозиції на ринку олійних культур та продукції їх переробки.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методологічних та організаційно-практичних засад формування пропозиції на ринку продукції олійних культур.

Методи дослідження. Методологія дисертаційного дослідження ґрунтується на загальноприйнятих принципах проведення комплексних наукових досліджень. Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи є діалектичний метод пізнання, системний підхід до вивчення економічних явищ, наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, законодавчих актів та нормативних документів із досліджуваної теми. Зі спеціальних методів у дисертації використано такі: теоретичного узагальнення – під час опрацювання літературних джерел і вивчення поставлених питань, окреслення сутності понять «ринок» та «пропозиція»; спостереження, економіко-статистичний, економічного аналізу, порівняльних переваг – у ході аналізу сучасного стану та перспектив розвитку ринку продукції олійних культур; економіко-математичного моделювання, пропорційних залежностей показників, абстрактно-логічний – під час формування оптимізаційної моделі.

Інформаційною базою дисертаційного дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України, інформація Державної служби статистики України, аналітичні огляди та звіти Міністерства аграрної політики та продовольства України, аналітичні огляди Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), Міністерства сільського господарства США (USDA), а

також праці зарубіжних та вітчизняних учених, особисті спостереження та дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку теоретичних і методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо формування пропозиції на ринку продукції олійних культур в умовах глобалізації:

вперше:

– запропоновано методичні підходи до формування пропозиції на ринку продукції олійних культур з урахуванням варіативних витрат, врожаю й ціни реалізації, що забезпечує розробку та прийняття ефективних управлінських рішень на державному і виробничому рівнях (С. 14–15);

удосконалено:

– визначення сутності пропозиції на агропродовольчому ринку як сукупності агропродовольчих товарів у певний проміжок часу з відповідним ціноутворенням, залежно від обсягів та якості поставлених товарів (С. 5);

– пропозиції щодо державної підтримки розвитку вітчизняного ринку продукції олійних культур, що дасть можливість обмежити експорт сировини товаровиробниками, стимулюючи переробну галузь (С. 6–7);

– механізм формування раціональних сівозмін з урахуванням природно-економічного потенціалу регіонів шляхом розрахунку максимального врожаю по областях за оптимального дотримання науково обґрунтованих сівозмін, що дасть змогу ефективно використовувати земельні та фінансові ресурси (С. 11–12);

– методичні підходи до розробки варіантів рішень із пріоритетності виробництва сільськогосподарських культур в межах оптимальної виробничої програми, спрямовані на забезпечення економічної заінтересованості з урахуванням показників передових господарств олійної галузі, що дозволяє оцінити пріоритетність вирощування товарних культур залежно від різних рівнів забезпеченості господарств обіговими коштами (С. 12–13);

– підходи до оцінки потенційних можливостей виробництва олійних культур з урахуванням досягнутого рівня виробництва, що дасть змогу оцінити масштаби недоодержаного доходу та необхідний обсяг кредитування для збільшення виробництва олійних в Україні (С. 13–14);

дістали подальший розвиток:

– рекомендації щодо раціонального використання природно-економічного потенціалу вирощування олійних культур з урахуванням освоєних переробних потужностей шляхом підвищення урожайності й приведення сівозмін з олійними культурами до науково обґрунтованих, що дозволить досягти сучасного обсягу виробництва, не порушуючи рекомендовані норми (С. 11–12);

– методичний підхід до оцінки потенціалу вирощування олійних культур з урахуванням технологій їх вирощування та ресурсного забезпечення, що дасть змогу розрахувати ймовірні параметри функціонування даного ринку, оптимізувати виробничі процеси й виявити можливості й перспективи подальшого його розвитку в конкурентному середовищі (С. 14–15).

Практичне значення одержаних результатів полягає у розвитку теоретичних і методичних засад та наданні рекомендацій щодо формування пропозиції на ринку продукції олійних культур.

Результати дисертаційного дослідження використовуються в навчальному

процесі на факультеті аграрного менеджменту Національного університету біоресурсів і природокористування України під час викладання дисциплін «Економіка світового сільського господарства» та «Ділова гра (Бізнес-менеджмент)» (акт про впровадження від 30.06.2015 р.), прийняті до впровадження управління агропромислового розвитку Глобинської районної державної адміністрації (довідка № 222/01-40 від 19.06.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові положення, результати, висновки та рекомендації, що викладені в дисертації, є особистим здобутком дисертанта. З наукових праць, написаних у співавторстві, у дисертації використані лише ті положення, що є результатом особистих досліджень здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення та результати проведених досліджень доповідалися на: IV Міжнародній науково-практичній конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи» (м. Харків, 8–10 квітня 2013 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми наук про життя та природокористування» (м. Київ, 16–18 жовтня 2013 р.); Міжнародній науковій конференції «Біоресурси планети та біобезпека навколишнього середовища: проблеми та перспективи», присвяченій 115-річчю НУБіП України та 15-річчю GCHERA (м. Київ, 4–7 листопада 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інвестиційно-інноваційні засади розвитку національної економіки в ринкових умовах» (м. Ужгород, 24–25 квітня 2015 р.); XX Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку науки в умовах євроінтеграції» (м. Чернівці, 29–30 квітня 2015 р.).

Публікації. За результатами проведених досліджень здобувачем опубліковано 11 наукових праць загальним обсягом 4,08 друк. арк., з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України, обсягом 2,6 друк. арк. (у тому числі 2 статті у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних), стаття в іншому науковому виданні (загальний обсяг 0,6 друк. арк.) та 4 тези наукових доповідей обсягом 0,88 друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 232 найменувань і додатків. Основний зміст роботи викладено на 161 сторінці друкованого тексту. Дисертація містить 48 таблиць, 41 рисунок та 11 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, сформульовано мету та задачі, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо апробації, окреслено особистий внесок здобувача.

У першому розділі «**Теоретико-методичні засади формування пропозиції на агропродовольчому ринку**» розглянуто теоретичні та методичні засади формування пропозиції на агропродовольчому ринку, його основні функції, умови ефективного функціонування та критерії, які характеризують структуру ринку.

Наведено основні умови формування кон'юнктури ринку, принципи його функціонування та роль держави у цьому процесі.

Систематизація визначення пропозиції вітчизняними та зарубіжними вченими дала підставу розглядати пропозицію на агропродовольчому ринку як сукупність агропродовольчих товарів у певний проміжок часу з відповідним ціноутворенням, залежно від обсягів та якості поставлених товарів.

Особливість пропозиції на агропродовольчому ринку полягає в її сезонному характері. Це призводить до значного коливання цін на кінцеву продукцію. До того ж сезонність та особливості виробництва мають чітко виражений імовірний характер, на який впливають природно-економічні умови, дотримання технологій, ціни на імпортозалежні складові технологічних процесів (насіння, засоби захисту рослин, добрива, пально-мастильні матеріали і т. д.).

Імовірний характер пропозиції на агропродовольчому ринку в свою чергу значно впливає на попит, який також носить сезонний характер із різким коливанням цін на внутрішньому ринку. До сезонності пропозиції слід додати нелегальне ввезення та вивезення агропродовольчих товарів, які також впливають на ціноутворення й попит на кінцеву продукцію.

Таким чином, теоретично графік пропозиції та попиту на агропродовольчому ринку України можна представити у вигляді рис. 1.

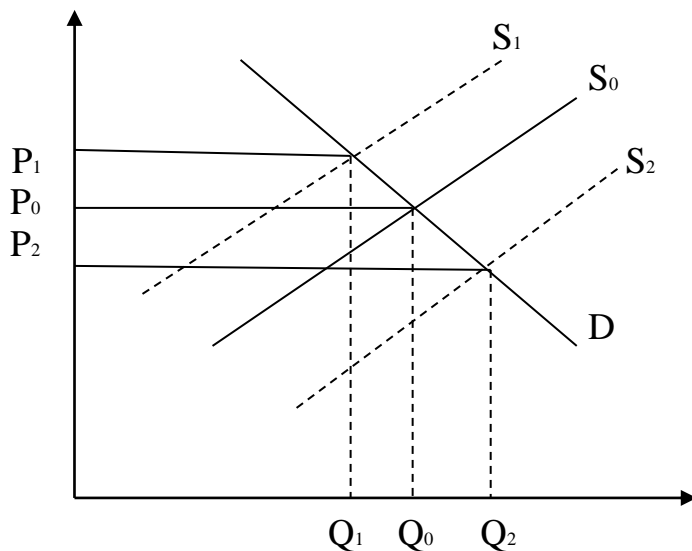

Рис. 1. Вплив природно-економічних умов на пропозицію (S) та попит (D) на агропродовольчому ринку: рівень зміни цін у довгостроковому періоді

P_0 – прогнозована ціна за планового виробництва агропродукції (Q_0);

P_1 – ціна на агропродукцію за несприятливих природно-економічних умов (Q_1);

P_2 – ціна на агропродукцію за сприятливих природно-економічних умов (Q_2).

У процесі дослідження також було визначено, що кон'юнктура ринку – це сукупність умов, що визначають конкретну економічну ситуацію на ринку в певний момент чи проміжок часу. Оцінка та аналіз ринкової кон'юнктури є необхідними умовами комерційної діяльності й маркетингу на всіх рівнях управління, а також щодо формування державної політики регулювання ринку за допомогою соціально-економічного та податкового впливу.

Кон'юнктура світових товарних ринків включає в себе всебічний аналіз різноманітних факторів, які впливають на їх стан і розвиток. Для кількісної оцінки змін і визначення тенденцій у розвитку кон'юнктури під впливом цих факторів використовується відповідна система показників кон'юнктури (рис. 2).

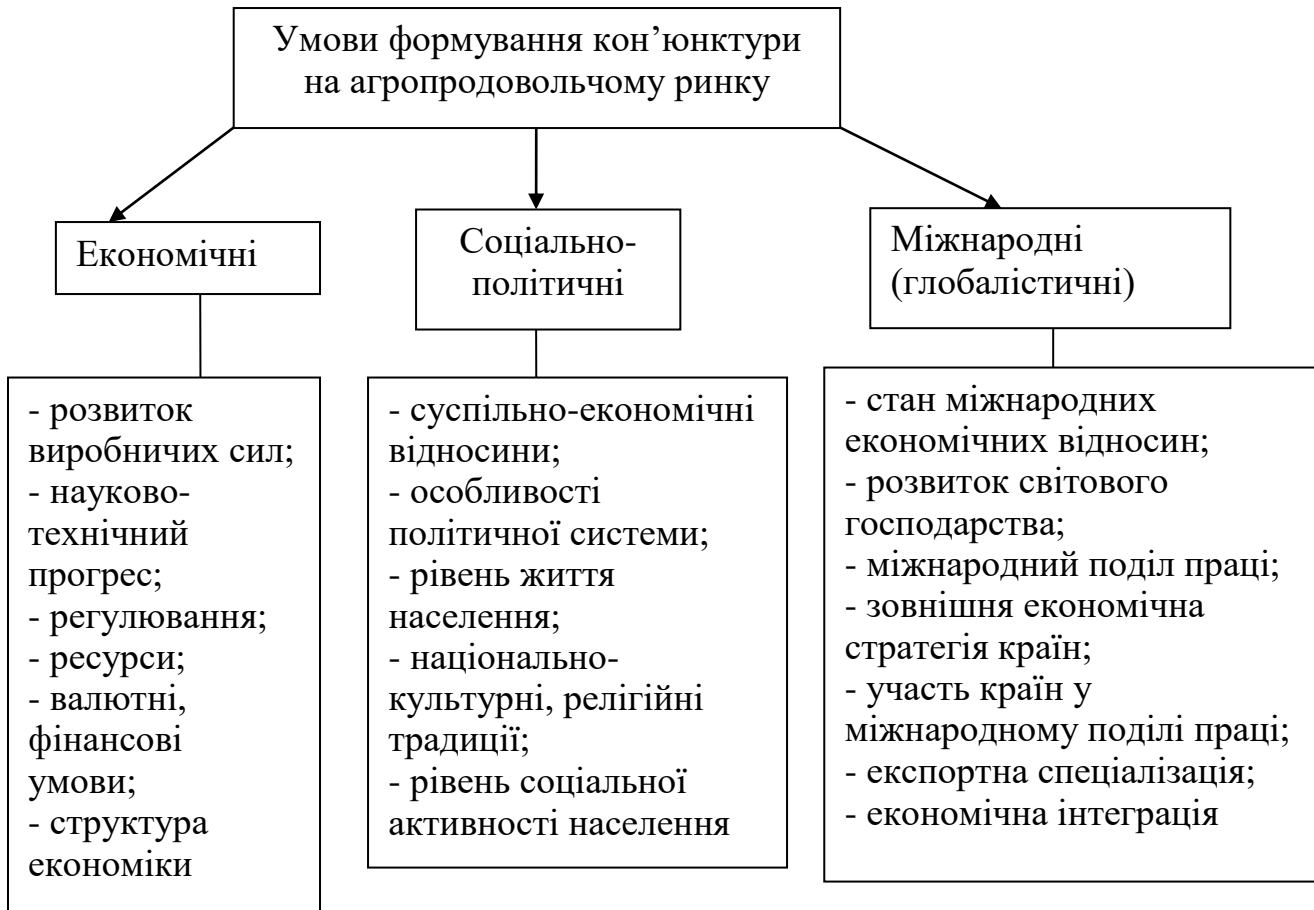

Рис. 2. Умови формування кон'юнктури на агропродовольчому ринку

Оцінка ринкової ситуації має охоплювати ряд показників, після проведення аналізу формуються висновки з оцінкою ситуації та якісною градацією стану ринку. Наприклад: сприятлива кон'юнктура (ознакою якої є збалансований, сталий ринок і зростаючий обсяг продажу, врівноважені ціни і т. д.) або ж несприятлива кон'юнктура (ознакою якої є диспропорція ринку, відсутність чи несприятливі зміни в попиті, різкі коливання або кризи збуту, дефіцит товарів, невиправдане зростання запасів і т. д.).

Ринок олійних культур в Україні розвивається на основі затвердженої урядом цільової програми розвитку аграрного сектору, яка включає ряд позицій, зокрема параметрів сільськогосподарського і промислового виробництва, їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення, напрямів використання продукції тощо. Одним із шляхів активізації досліджуваного ринку могло б стати акумулювання (на певний період) відрахувань до бюджету з податку на додану вартість товаровиробників за реалізоване насіння й олію, а також надходжень від сплати ввізного мита на імпортовану соняшникову олію та експортного мита на товарне

насіння соняшнику. Це значно підвищить зацікавленість виробників товарного насіння у продажу його вітчизняним переробним підприємствам та частковому вирішенні ними проблеми забезпечення сировиною.

Створення стабільної сировинної бази вітчизняних переробних підприємств має ґрунтуватися на вдосконаленні регіонального розміщення посівів соняшнику з урахуванням ботанічних і біологічних особливостей культури та технологій вирощування, сівозміни, підбору оптимального складу сортів, застосування відповідних засобів захисту рослин.

На загальнодержавному рівні необхідно опрацювати чітку концепцію зовнішньоекономічної діяльності олійно-жирового підкомплексу на найближчу та оглядову перспективу, приведення у відповідність з міжнародними вимогами українського законодавства у цій галузі, розвиток відповідної інфраструктури, впровадження сертифікації продукції та стандартів якості, дотримання вимог санітарного і фітосанітарного контролю в процесі вирощування та переробки сировини тощо.

З метою захисту інтересів вітчизняних товаровиробників і споживачів продовольства держава має взяти на себе функції чіткого регулювання зовнішньоекономічної торгівлі найважливішими експортними товарами АПК, у т. ч. олією та насінням соняшнику. Зокрема, варто спрямувати кошти на потреби товаровиробників з метою їх підтримки та закупівлі цієї продукції у подальшому, визначити суб'єктів експортних операцій та встановити контроль за експортом з метою повернення всієї валютної виручки в розпорядження держави для відшкодування виділених на придбання продукції кредитних ресурсів.

Розвиваючи міжнародну торгівлю, Україна має дбати і про збереження та розширення традиційних ринків збуту олії в країнах СНД, які зацікавлені в купівлі дешевої продукції і поки що висувають обмежені вимоги до її якості. Тому доцільними вбачаються певні поступки їм, рішення щодо яких мають бути прийняті на урядовому рівні з розробкою чіткої й детальної схеми експортно-імпортних операцій.

У другому розділі «Сучасний стан та тенденції розвитку ринку продукції олійних культур» проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку світового і вітчизняного ринків продукції олійних культур та чинників, що на них впливають. Зокрема, проаналізовано світові та вітчизняні обсяги виробництва, споживання продукції олійних культур, основних виробників, цінову ситуацію та експортний потенціал вказаного ринку.

Результати аналізу ринкового середовища переконують, що виробництво рослинних олій є важливою складовою світової харчової промисловості, а внаслідок великої різноманітності олійних культур досліджуваний ринок має безмежні можливості для біржевої торгівлі.

Олійні культури вирощують на всіх континентах та в багатьох країнах світу. До основних виробників олійних культур належать Сполучені Штати Америки, Бразилія, Аргентина, Китай та Індія. Разом ці країни забезпечують понад дві третини світового виробництва олійної сировини. У структурі виробництва олійних культур переважають соєві боби (табл. 1).

Таблиця 1

Світове виробництво продукції олійних культур, млн т

МР Культура	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2014/2015 до 2010/2011, %
Копра	5,79	5,9	5,79	5,43	5,43	93,80
Бавовна	44,41	48,26	46,26	45,93	44,81	100,00
Пальмові ядра	12,99	13,86	14,91	15,79	16,35	125,90
Арахіс	39,84	38,42	40,42	41,06	39,27	98,60
Ріпак	60,56	61,57	63,69	71,38	71,66	118,30
Соя	264,35	240,43	268,82	283,25	317,25	120,00
Соняшник	33,08	39,69	35,98	42,87	39,89	120,50
Всього	461,02	447,82	475,87	505,71	534,67	116,00

Зі швидкими темпами росту кількості населення значно зростає світова потреба у виробництві олійних культур – на 73,65 млн тонн, або на 16 %, протягом п'яти досліджуваних років.

У відсотковому співвідношенні у світі провідною серед олійних культур є соя, на яку припадає 69 % в структурі споживання. Друге і третє місце належить насінню ріпаку та бавовни – 14 % та 6 % відповідно.

Результати аналізу стану світового виробництва та споживання олійних культур дають підстави для висновку, що найбільшу питому вагу займають соя, соняшник і ріпак.

У процесі дослідження виробництва олійних культур в Україні виявлено, що вона є потужним їх виробником і постачальником на міжнародний ринок. Сприятливі природно-кліматичні умови в нашій країні дозволяють вирощувати олійні в різних регіонах. Посівна площа під основними олійними культурами в Україні у 2014 р. становила 8 млн га.

Таблиця 2

Показники динаміки вітчизняного виробництва олійних культур

Показник	Роки						2014 до 1990, %	2014 до 2010, %
	1990	2010	2011	2012	2013	2014		
Посівна площа, млн га	1,85	6,74	6,86	7,35	7,55	8,08	437	119,90
Урожайність, ц/га	15,3	15,2	18,4	16,9	21,6	20,4	133	134,20
Валовий збір, млн тонн	2,81	10,03	12,45	12,07	16,23	16,33	581	162,80

Встановлено, що Україна протягом останніх 25 років нарощує обсяги виробництва олійних культур. Так, посівна площа під олійними збільшилася до 8,08 млн га у 2014 р., що майже у 3,4 раза більше від показника 1990 року. Обсяг

валового збору з 2,81 млн тонн у 1990 р. зріс до 16,33 млн тонн у 2014 р. (у 4,8 раза). Порівняння валових зборів 2010 та 2014 років показало зростання 62,8 %.

У структурі посівних площ олійних культур в Україні основне місце займає соняшник (65 %), на другому місці – соя (22,4 %), на третьому – ріпак (21,3 %) (рис. 3).

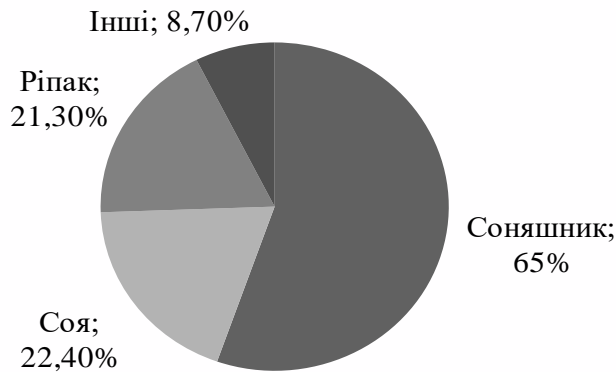

Рис. 3. Структура посівних площ олійних культур в Україні під урожай 2014 року

Виробництво олійних культур залишається найстабільнішим серед усіх видів сільськогосподарської продукції в Україні, зважаючи на попит внутрішнього і зовнішнього ринків та економічну ефективність виробництва. За останні роки рівень рентабельності виробництва олійних культур перевищив 50%, що пояснює збільшення площі посівів олійних останнім часом. Це зумовлено стимулюванням в основному зовнішнього попиту.

У результаті зростання посівних площ та, як наслідок, валового збору олійних культур, а також зростання попиту на зовнішніх ринках, тенденція до збільшення обсягів експорту олійних буде зберігатися. З погляду продовольчої безпеки обсяги вітчизняного виробництва повністю забезпечують внутрішню потребу, залишаючи водночас можливість створення експортного потенціалу. Продукцію олійних культур Україна експортує до країн ЄС, Туреччини, Єгипту, Пакистану, ОАЕ, В'єтнаму та ін.

Соняшникова олія займає основну частку серед продуктів переробки олійних культур. У 2013/2014 МР Україна виробила 4,725 млн тонн, що становило 30 % від загального світового виробництва. Враховуючи нарощення Україною обсягів виробництва соняшникової олії, слід зазначити, що основна її частка поставляється на зовнішні ринки. Лідерами у виробництві соняшникової олії в Україні за результатами 2014 р. були: ГК «Кернел», ЗАТ «Каргілл», ЗАТ «Запорізький ОЖК», ЗАТ «Пологівський ОЕЗ», Компанія «Бунге Україна» та ПГ «Віолія», питома вага яких становила 60 %.

Зважаючи на вагомість вітчизняної соняшникової олії на світовому ринку, слід зазначити, що 20 % від вирощеного соняшнику переробляється для задоволення внутрішніх потреб.

За результатами 2013/2014 МР Україна стала беззаперечним лідером на світовому ринку соняшникової олії, адже її частка склала 54 % (4,181 млн тонн) від загального обсягу експорту даної продукції (7,758 млн тонн) (рис.4).

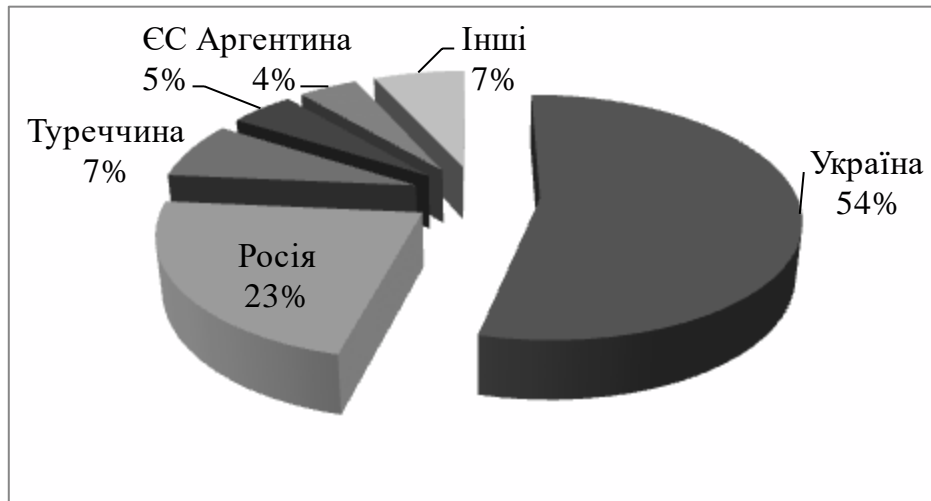

Рис.4. Питома вага України у світовому експорті соняшникової олії у 2013/2014 МР

У процесі дослідження цінової ситуації на ринку олійних культур було визначено, що відбувся значний спад ціни на сою у вересні 2015 року порівняно з показником 2013 року (37,1 %). Вартість 1 т насіння ріпаку теж зменшилася на 12,3 % порівняно з відповідним періодом 2013 і 2015 рр. (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка цін на продукцію олійних культур за даними Роттердамської та Гамбурзької бірж

Продукція	Вересень 2013 р., дол. США/т	Вересень 2014 р., дол. США/т	Вересень 2015 р., дол. США/т	Вересень 2015/ вересень 2013, %
Насіння соняшнику	440	403	430	97,73
Соя	556	432	350	62,94
Насіння ріпаку	496	411	435	87,70

З огляду на тенденції розвитку світової економіки й обмеженість факторів виробництва (земля, капітал тощо) в найближчі роки в Україні варто очікувати подальше зростання виробництва, переробки і споживання олійних культур. Подальшому розвитку олійної галузі в країні та збільшенню експорту зазначеної продукції сприятимуть такі чинники:

- поступова лібералізація торгівлі з країнами ЄС (у межах євроінтеграційних процесів);
- збереження тенденції до нарощування обсягів експорту в країни далекого зарубіжжя, в яких темпи зростання населення поступаються темпам росту виробництва продуктів харчування (наприклад, Китай, Індія тощо);
- відносно низька собівартість та високий рівень рентабельності виробництва, що забезпечує цінову конкурентоздатність на світовому ринку;
- збереження політики розвинутих країн щодо поступового заміщення енергетичних товарів (нафта, газ) відновлювальними джерелами енергії;
- високий технологічний рівень розвитку галузі;
- налагоджений процес маркетингу товарів на закордонні ринки тощо.

У третьому розділі «Стратегічні напрями формування пропозиції та розвитку ринку продукції олійних культур» висвітлено питання оптимізації природно-економічного потенціалу вирощування олійних культур, наведено стратегічні напрями підвищення ефективності виробництва продукції олійних культур за обмеженого фінансово-кредитного забезпечення, визначено економічний потенціал та варіативну оцінку ефективності виробництва продукції олійних культур в умовах конкуренції.

Вагомий вплив на економічну ефективність діяльності агроформувань має застосування раціональних сівозмін, які є головною ланкою у підвищенні рівня культури землеробства і посідають особливе місце, сприятливо впливаючи на врожайність та родючість ґрунту. Зважаючи на те, що в беззмінних посівах соняшнику спостерігається швидке поширення шкідників, та враховуючи багаторічний досвід України у вирощуванні вказаної культури, соняшник має повертатися на попереднє поле не раніше, як через 8–10 років, що сприяє значному зниженню поширеності хвороб і шкідників, поліпшенню водного та поживного режимів рослин, зменшенню засміченості посівів бур'янами.

В Україні, яка в останні роки стала одним із найпотужніших світових виробників та експортерів соняшникової олії й ріпаку, порушення сівозмін цих культур стало систематичним (рис. 5).

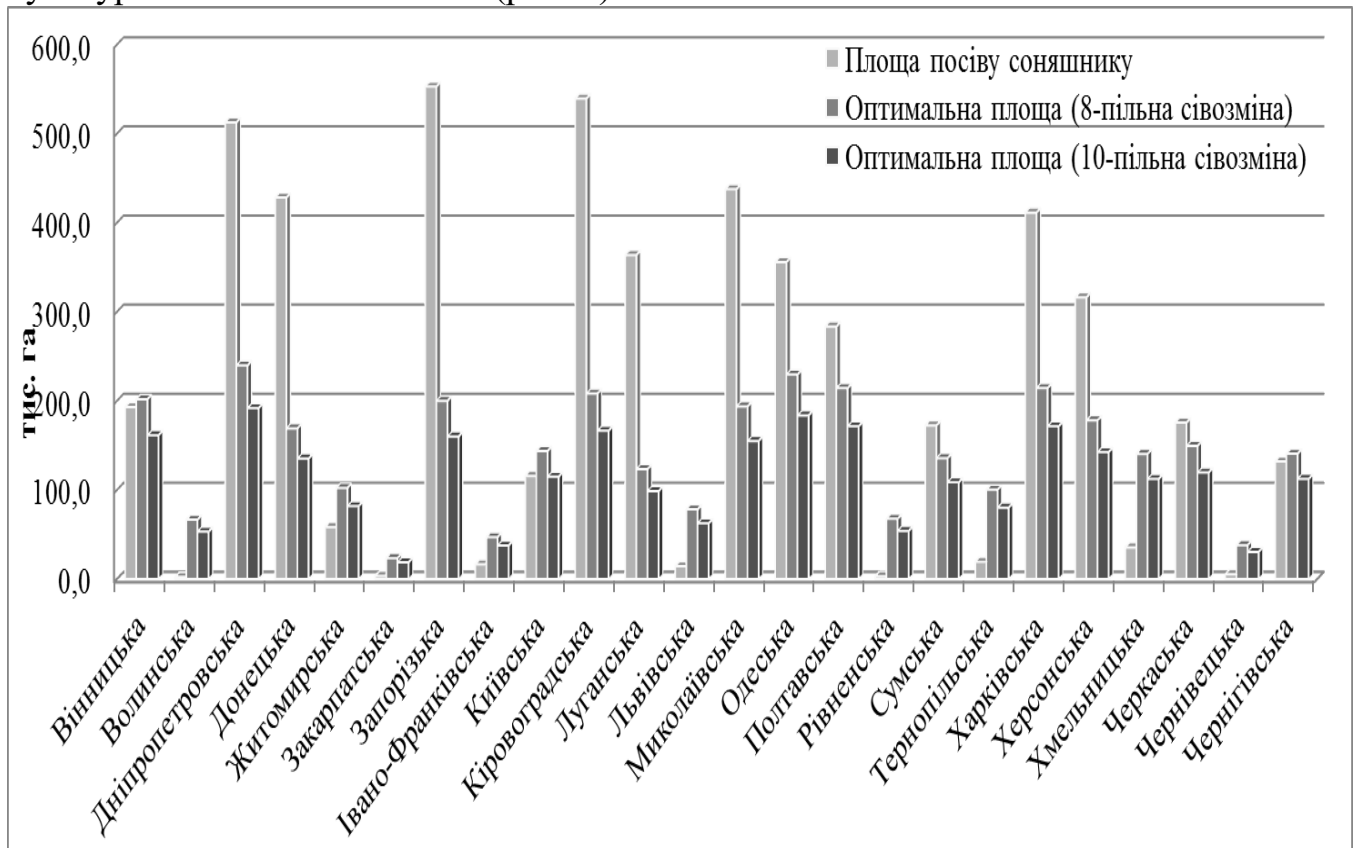

Рис. 5. Порушення рекомендованих (при 8- та 10-пільній сівозміні) норм вирощування соняшнику по областях України, 2014 р.

З урахуванням проведених порівнянь, можна бачити, що у більшості областей значно більші обсяги посівних площ під соняшником, аніж рекомендовано науковими підходами до формування сівозмін.

Враховуючи перенасиченість площ соняшнику в сівозмінах та неможливість

дотримання рекомендованих норм, а також сучасні можливості переробки, необхідно зберегти обсяги виробництва соняшнику, але водночас зменшити (призупинити) експорт непереробленого насіння. Це дасть можливість частково скоротити площі під соняшником та привести їх до оптимальних сівозмін.

Переробні потужності соняшнику в Україні освоєні на 10,1 млн тонн. Тому, якщо допустити, що переробні підприємства та експортний потенціал досягли цього показника, вирішити означену проблему можливо двома шляхами:

- 1) підвищенням урожайності;
- 2) згідно з рекомендаціями науковців привести сівозміни із соняшником до 6-пільних.

Виробничі й наукові досліді з вирощування гібридів Всеукраїнського наукового інституту селекції свідчать про можливість повернення ряду сортів соняшнику на те саме поле через 5–6 років.

У 2010–2014 рр. площі посіву соняшнику в цілому по Україні відповідали 6-пільній системі сівозмін, але в деяких областях спостерігалось порушення рекомендованих норм, а саме: Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Харківській та Херсонській.

Нами розроблено модель розрахунку максимального врожаю насіння соняшнику по областях за оптимального дотримання 6-пільної системи сівозмін. Для побудови економіко-математичної моделі використано оптимально допустимі площі посівів та урожайність соняшнику по областях України.

Як показали результати розрахунків, області, які вирощують соняшник з урожайністю менше 15 ц/га, разом займають 624,2 тис. га посівної площі, від 15 до 20 ц/га – 12 областей із загальною площею посіву 2165,4 тис. га та з урожайністю 20–25 ц/га – 7 областей зі сукупною площею 1554 тис. га. Урожайність соняшнику понад 25 ц/га забезпечується у Черкаській області на площі 199,4 тис. га.

З урахуванням можливості підвищення врожаю цієї культури нами побудовано економіко-математичну модель, розв'язання якої дає змогу досягти виробництва насіння соняшнику в межах 10,1 млн тонн для повного використання переробних потужностей, які існують сьогодні. У матриці не враховано Донецьку та Луганську області. За розрахунками, відповідно до вказаних умов (дотримуючись оптимально допустимих площ по регіонах), вдалося досягти сучасного обсягу виробництва, до того ж не повністю використовуючи рекомендовану площу (4,159 млн га проти 4,543 млн га оптимально допустимих). Оптимальний розподіл площ під обрані відповідно до сівозміни культури дасть змогу підвищити економічну ефективність не лише шляхом вирощування високоврожайних сортів, а й ефективного застосування механізації під час виконання робіт, запровадження сортової спеціалізації, що зумовить зниження матеріально-грошових затрат.

Однією з умов ефективного функціонування господарства є одержання максимуму прибутку від реалізації виробленої ним сільськогосподарської продукції. У зв'язку з цим нами розроблено варіанти рішень щодо пріоритетності виробництва сільськогосподарських культур для забезпечення економічної заінтересованості господарств. Під час обґрунтування варіантів рішень за оптимальної виробничої програми нами визначено перспективні показники на основі даних останніх років, проводився також їх обробіток за допомогою економіко-математичних методів, враховуючи показники передових господарств України.

На основі опрацьованих матеріалів та розрахованих показників визначено перспективні показники та побудовано матрицю економіко-математичної задачі. У результаті її вирішення шляхом оптимізації одержано дані щодо пріоритетності вирощування товарних культур залежно від різних рівнів забезпеченості господарств обіговими коштами.

За 100-відсоткової забезпеченості обіговими коштами насиченість товарними культурами у сівозміні повинна бути такою (%): соняшник – 10, соя – 10, ріпак – 10, озима пшениця – 30, кукурудза – 30, горох – 10. Так, товаровиробник одержить 720 тис. дол. США прибутку від вирощування товарних культур, а частка прибутку від вирощування олійних досягне 30 %. На вирощування олійних культур не впливає обмеженість доступу до обігових коштів, насиченість цих культур у сівозмінах за всіх розглянутих обсягів обігових коштів становить 30 і 10 %.

В умовах обмеженого доступу до обігових коштів пріоритетним є вирощування соняшнику, прибуток від його вирощування досягне 35,1 % від загальної суми за 50-відсоткової забезпеченості обіговими коштами. Прибуток від вирощування соняшнику за 90-, 80-, 70-, 60-, 50-відсоткової забезпеченості становить відповідно 23,2; 26,2; 27,8; 29,2; 35,1 % від загальної суми, тобто зі скороченням частки обігових коштів частка прибутку збільшується. Разом із тим стверджувати про доцільність насичення посівами олійних понад 30 % у деяких господарствах у теперішніх умовах не можна. Адже рівень їх забезпечення матеріально-технічними ресурсами, в першу чергу збиральною технікою, не дозволяє проведення всіх агротехнологічних заходів в оптимальні календарні терміни і зумовлює значні втрати біологічного врожаю.

Розглянувши потенційні можливості виробництва олійних культур в Україні за умови своєчасного кредитування та оптимального менеджменту, можна зробити висновок, що недовикористання потенційних можливостей призводить до недоодержання доходу у сумі 3320 млн дол. (табл. 4). Для реалізації цих можливостей потрібне залучення додаткових коштів.

Таблиця 4

Потенційна пропозиція та можливості вирощування олійних культур в Україні у разі застосування прогресивних технологій

Вид олійних	Посівна площа*, тис. га	Виробництво, млн т	Можливий урожай, т/га	Можливе виробництво, млн т	Недоодержаний дохід, млн дол.
Соняшник	5100	9,8	3,1	15,81	2034
Соя	1519	3,03	3,5	5,32	854
Ріпак	803	1,92	3,9	3,13	432
Усього	7422	14,75	х	24,26	3320

*Площа посіву середня за 2012–2014 рр.

Ціна реалізації, USD/т: соняшник – 338,5; соя – 373,0; ріпак – 356,8.

Для досягнення показників можливих урожаїв олійних в Україні короткострокові кредити мають бути збільшені у понад два рази і становити 2295 млн дол. США, що дасть можливість зростання обсягів надходження валютних коштів у сільське господарство України за рахунок експорту олійних культур на 3320 млн дол. (табл. 5).

Потреба у короткострокових кредитах у разі застосування прогресивних технологій вирощування олійних культур в Україні

Вид зернових	Посівна площа*, тис. га	Мінімальний урожай, т/га	Потреба у кредитах		Можливий урожай, т/га	Потреба у кредитах, дол./га	Усього, млн дол.
			дол./га	усього, млн дол.			
Соняшник	5100	1,8	197,4	1007	3,1	307	1566
Соя	1519	2,1	244,4	367	3,5	269,2	404
Ріпак	803	2,2	291,9	234	3,9	405,2	325
Усього	7422	х	х	1608	х	х	2295

*Площа посіву середня за 2012–2014 рр.

За сучасних умов розвитку ринкових відносин важливим є вивчення передових методів господарювання у країнах з ринковою економікою. Сільськогосподарське виробництво висунуло перед науковцями завдання перегляду методів оцінки ситуацій, особливо в умовах невизначеності й ризику. Реальну допомогу в розробці таких методів може дати теорія прийняття рішень, яка дозволяє кількісно, з відповідною ймовірністю оцінити ситуації та завдання практичного характеру.

З урахуванням технологій вирощування сої та їх ресурсного забезпечення (високий, достатній та задовільний рівні), із застосуванням розробленої методики були розраховані ймовірні параметри функціонування ринку сої (табл. 6).

Таблиця 6

Моніторинг ефективності вирощування сої залежно від витрат, врожаю та ціни реалізації (розрахунки виконані на основі очікуваних витрат)

ЦІНА (C_i), грн/т		УРОЖАЙНІСТЬ (Y_{jk}), т/га		ВИТРАТИ (B_{kj}), грн/га		
висока (b)	6900	висока	3,3	високі	9636	
середня (c)	6600	середня	2,07	середні	8672	
низька (a)	6300	низька	1,6	низькі	7708	
бюджетна (T_{oc})	6540	очікувана	2,28	очікувані	8479	
Чистий дохід ($ЧД_{ijk}$), грн/га						
ЦІНА \ УРОЖАЙ		високий	середній	низький	очікуваний	
		висока	14291	5804	2561	7253
		середня	13301	5183	2081	6569
		низька	12311	4562	1601	5885
		очікувана	13103	5059	1985	6432
Безбиткові ціни ($БЦ_{ijk}$), грн/т						
ЦІНА \ УРОЖАЙ		високий	середній	низький	очікуваний	
		Ціна має бути	2569	4096	5299	3719
Безбиткова урожайність ($БУ_{ijk}$), т/га						
ЦІНА \ УРОЖАЙ		висока	середня	низька	очікувана	
		Урожай має бути	1,23	1,28	1,35	1,3

Показники чистого доходу, беззбиткової ціни та урожайності було розраховано за формулами (1) – (3):

$$\text{ЧД}_{ijk} = \text{Ц}_i * \text{У}_{jk} - \text{В}_{kj}, \quad (1)$$

$$\text{БЦ}_{ijk} = \text{В}_{kj} : \text{У}_{jk}, \quad (2)$$

$$\text{БУ}_{ijk} = \text{В}_{kj} : \text{Ц}_i, \quad (3)$$

де ЧД_{ijk} – чистий дохід за i -х цін на ринку продукції, j -ї урожайності та k -х витратах на вирощування продукції, грн/га;

Ц_i – прогнозована i -та ціна реалізації на ринку продукції, грн/т;

У_{jk} – прогнозована i -та урожайність при k -х витратах у плановому році, т/га;

В_{kj} – прогнозовані k -ті витрати під j -ту урожайність, грн/га;

БЦ_{ijk} – прогнозована беззбиткова i -та ціна при j -ї урожайності та k -х витратах на її виробництво, грн/т;

БУ_{ijk} – прогнозована беззбиткова j -та урожайність при i -й ціні та k -х витратах на її виробництво, т/га.

Враховуючи те, що досягнення відповідної врожайності має ймовірний характер, пропонується розраховувати очікувані (бюджетні) показники за методичним підходом Д. І. Голенко (формула 4), яка має вигляд:

$$T_{oc} = \frac{3a_{\min} + 2b_{\max}}{5}, \quad (4)$$

де T_{oc} – очікувані параметри вирощування культур;

$a_{\min}$ – мінімальний показник вирощування культур;

$b_{\max}$ – максимальний показник вирощування культур.

Розрахунок варіативних показників економічної ефективності вирощування культур дозволяє керівникам та спеціалістам передбачити розвиток подій у різних імовірних ситуаціях, що дає можливість вчасно прийняти та скоригувати управлінські рішення як в оперативному менеджменті, так і на перспективу. У свою чергу, методики для визначення ефективності сільськогосподарського виробництва дають можливість розробляти об'єктивну податкову політику, спрямовану на стимулювання розвитку (або скорочення) відповідних галузей сільського господарства.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження дозволили узагальнити теоретичні та методичні засади формування пропозиції на ринку олійних культур, визначити стратегічні напрями підвищення ефективності виробництва продукції олійних культур та розробити механізм їх реалізації на вказаному ринку.

1. На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури визначено, що ринок є невід'ємною частиною суспільного господарського відтворення та формується у тісній взаємодії з виробництвом, споживанням і розподілом. Ґрунтовно розкрито й

уточнено поняття «пропозиція», яку слід розглядати як сукупність агропродовольчих товарів у певний проміжок часу з відповідним ціноутворенням, залежно від обсягів та якості поставлених товарів. Формування пропозиції на ринку насіння олійних культур та продуктів їх переробки сприяє підвищенню економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, що забезпечує зростання дохідності підприємств, підвищення конкурентоспроможності продукції та сталий розвиток олійно-жирового підкомплексу. Основним напрямом збільшення обсягів олійних культур та підвищення економічної ефективності має бути інтенсифікація галузі. Впровадження у виробництво інтенсивних технологій забезпечує вищі темпи росту врожайності порівняно з темпами збільшення витрат, що дає змогу знизити собівартість одиниці продукції.

2. Вітчизняний олійно-жировий підкомплекс останніми роками стабільно розвивається, завдяки, зокрема, протекціоністській політиці держави, спрямованій на обмеження експорту соняшнику. У ході дослідження було виявлено необхідність опрацювання чіткої концепції зовнішньоекономічної діяльності олійно-жирового підкомплексу на найближчу та оглядову перспективу, приведення у відповідність із міжнародними вимогами українського законодавства у цій галузі, розвитку відповідної інфраструктури, впровадження сертифікації продукції та стандартів якості, дотримання вимог санітарного і фітосанітарного контролю в процесі вирощування та переробки сировини тощо.

3. На основі аналізу світової кон'юнктури ринку олійних культур було виявлено, що їх вирощують на всіх континентах й у багатьох країнах світу. Основними виробниками є США, Бразилія, Аргентина, Китай та Індія, сукупна частка яких складає понад дві третини світового виробництва олійної сировини. Оцінка балансу світового ринку олійних культур дала підстави для висновку, що найбільшу питому вагу займають соя, соняшник і ріпак.

4. Аналіз тенденцій розвитку вітчизняного ринку олійних культур показав, що Україна є вагомим світовим виробником та експортером олійних культур. Застосування сучасних технологій дало змогу за останні 25 років збільшити виробництво олійних у рази і досягти у 2014 р 16,33 млн тонн, що в 5,8 рази більше порівняно з 1990 р. Концепція розвитку олійно-жирового підкомплексу України передбачає концентрацію посівів олійних культур у районах з найбільш сприятливими умовами для їх вирощування. Реалізація цієї програми вимагає зміцнення матеріально-технічної бази всіх його сфер: виробничої, заготівельної та переробної. У ході дослідження запропоновано удосконалювати не тільки систему виробництва, а й заготівлі та переробки насіння олійних культур. В Україні доцільно створювати виробничі потужності (заводи) з виробництва біодизеля як альтернативного пального.

5. Розгляд потенційних можливостей виробництва олійних культур в Україні за умови своєчасного кредитування та ефективного менеджменту показав, що їх недовикористання призводить до недоодержання доходу у сумі 3320 млн дол. Відповідно до проведених розрахунків, для досягнення показників можливих урожаїв олійних в Україні короткострокові кредити мають бути збільшені у понад два рази і становити 2295 млн дол. США, що дасть можливість зростання обсягів надходження валютних коштів у сільське господарство України за рахунок експорту олійних культур на 3320 млн дол.

6. Результати розрахунків економіко-математичної моделі показують, що за 6-пільної системи сівозмін, сучасного рівня врожайності та враховуючи оптимальні площі за такої сівозміни для кожної області, Україна може виробити 8,62 млн тонн насіння соняшнику. З урахуванням можливості підвищення врожаю соняшнику запропонована економіко-математична модель дозволяє досягти виробництва насіння соняшнику в межах 10,1 млн тонн для повного використання переробних потужностей, які існують на даний час.

7. За розрахунками, в умовах обмеженого доступу до обігових коштів пріоритетним є вирощування соняшнику, прибуток від якого становив 35,1 % від загальної суми за 50-відсоткової забезпеченості обіговими коштами. Відповідно до проведених розрахунків, зі скороченням частки обігових коштів частка прибутку збільшується. Вирощування олійних культур вимагає наявності обігових коштів на придбання добрив, матеріально-технічної бази, засобів захисту рослин. Вивчення впливу різних факторів на ефективність виробництва олійних культур та їх кількісна оцінка свідчать про необхідність комплексного підходу до розробки напрямів розвитку олійної галузі та шляхів підвищення її економічної ефективності.

8. Запропонована методика варіативних розрахунків економічної ефективності вирощування сільськогосподарських культур дає змогу провести поглиблений аналіз і визначити стратегію розвитку галузей рослинництва. Науковий підхід до опрацювання рішень призводить до кількісної оцінки існуючих ситуацій і дає можливість оцінити різні варіанти управлінських рішень, розвинути інтуїцію керівників і, як результат, прийняти виважене рішення з наданням конкретних рекомендацій. Використання запропонованих методичних підходів дозволить державним структурам АПК здійснювати моніторинг ринку продукції рослинництва та розробляти обґрунтовані стратегії підтримки сільськогосподарських товаровиробників з урахуванням податкової політики, внутрішньої та зовнішньої кон'юнктури на продовольчих ринках.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Денисенко Л. С. Кон'юнктура світового ринку зерна кукурудзи та місце України на ньому / Л. С. Денисенко, О. А. Ковтун // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2012. – Вип. 177. – Ч. 4. – С. 280–285. *(Здобувачем розраховано показники кон'юнктури на світовому та вітчизняному ринках зерна кукурудзи).*

2. Денисенко Л. С. Аналіз динаміки світового ринку соняшникової олії / Л. С. Денисенко // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. Серія: Економічні науки. – 2013. Вип. 137. – С. 90–95

3. Денисенко Л. С. Формування кон'юнктури на ринку соняшникової олії в Україні / Л. С. Денисенко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2013. – Вип. 181. – Ч. 6. – С. 292–297.

4. Денисенко Л. С. Методологія дослідження кон'юктуроутворюючих факторів / Л. С. Денисенко // Науковий журнал «Економіка. Фінанси. Право». – 2015. – № 4/1. – С. 4–6.

Статті у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

5. Денисенко Л. С. Перспективи виробництва та експорту насіння ріпаку в Україні / Л. С. Денисенко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2014. – Вип. 200. – Ч. 2. – С. 91–95.

6. Денисенко Л. С. Варіативна оцінка ефективності функціонування ринку сої / Л. С. Денисенко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України: наук. зб. – 2015. – № 1 – 2 (72) – С. 73–77.

Стаття в іншому науковому виданні:

7. Галушко В. П. Варіативна оцінка ефективності виробництва насіння соняшнику в умовах нестабільного ринку / В. П. Галушко, Л. С. Денисенко // Моніторинг біржового ринку. – 2014. – № 3 (22). – С. 6–9. *(Здобувачем розраховано ефективність вирощування насіння соняшнику залежно від витрат, урожаю та цін реалізації і беззбиткові ціни).*

Тези наукових доповідей:

8. Денисенко Л. С. Формування кон'юктури на ринку соняшникової олії в Україні / Л. С. Денисенко // Актуальні проблеми наук про життя та природокористування: II Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, 16–18 жовт. 2013 р.: тези доп. – К.: Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2013. – С. 126–127.

10. Денисенко Л. С. Максимізація прибутку як вирішальний чинник у порушенні екологічних норм вирощування соняшнику в Україні / Л. С. Денисенко // Проблеми і перспективи розвитку науки в умовах євроінтеграції: XX Міжнар. наук.-практ. конф., 29–30 квіт. 2015 р.: тези доп., т. 2. – Чернівці, 2015. – С. 11–13.

11. Денисенко Л. С. Економічна суть понять «ринок» і «ринкова інфраструктура» / Л. С. Денисенко // Перспективи розвитку сучасної науки: міжнар. наук.-практ. конф., 24–25 черв. 2015 р.: тези доп. – К.: Міжнародний Центр Наукових Досліджень, 2015. – С. 9–13.

АНОТАЦІЯ

Денисенко Л. С. Формування пропозиції на ринку продукції олійних культур. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2015.

Дисертація присвячена дослідженню й узагальненню теоретичних засад, удосконаленню методичних і розробці практичних рекомендацій щодо формування пропозиції на ринку продукції олійних культур та їх переробки в умовах глобалізації.

Розглянуто наукові основи формування ринку агропродовольчої продукції, основні функції ринку, кон'юнктурутворюючі фактори та роль держави у цьому процесі. Проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку світового й вітчизняного ринків продукції олійних культур, експортний потенціал України на ринку олійних.

Висвітлено питання визначення стратегічних напрямів формування та розвитку ринку продукції олійних культур. З урахуванням науково обґрунтованих рекомендованих норм вирощування олійних культур було розв'язано задачу, яка дала можливість за їх дотримання розрахувати максимальний урожай по областях України. Визначено також перспективні показники щодо пріоритетності вирощування олійних культур залежно від різних рівнів забезпечення господарств обіговими коштами. Наведено потенційні можливості виробництва олійних в Україні за умови своєчасного кредитування та раціонального управління.

Ключові слова: ринок, пропозиція, продукція олійних культур, природно-економічний потенціал, варіативна оцінка, оптимізація.

АННОТАЦІЯ

Денисенко Л. С. Формирование предложения на рынке продукции масличных культур. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2015.

Диссертация посвящена исследованию и обобщению теоретических основ, совершенствованию методических и разработке практических рекомендаций по формированию предложения на рынке продукции масличных культур и их переработки в условиях глобализации.

Рассмотрены определения предложения отечественными и зарубежными учеными, систематизация которых дала основание рассматривать предложение на агропродовольственном рынке как совокупность агропродовольственных товаров в определенный промежуток времени с соответствующим ценообразованием, в зависимости от объемов и качества поставленных товаров. Определена особенность предложения на агропродовольственном рынке, которая заключается в его сезонном характере.

Проанализированы современное состояние и тенденции развития мирового и отечественного рынков продукции масличных культур, экспортный потенциал Украины на рынке масличных. Определено, что их выращивают на всех континентах и во многих странах мира, а основными производителями являются США, Бразилия, Аргентина, Китай и Индия. Оценка баланса мирового рынка масличных культур дала основание для вывода, что наибольший удельный вес занимают соя, подсолнечник и рапс.

Исследования показали, что основным производителем подсолнечника в мире в 2013/14 МГ была Украина, на которую пришлось 27% мирового производства данной культуры и на сегодня масложировой подкомплекс Украины представляет собой стабильную, инвестиционно привлекательную отрасль, которая производит

конкурентоспособный на мировых рынках продукт. Таким образом, масложировая отрасль Украины на сегодня является одной из наиболее стабильных и инвестиционно привлекательных отраслей отечественного производства, что позволяет прогнозировать интерес этого бизнеса для новых компаний и увеличение концентрации на масложировом рынке Украины.

Освещены вопросы определения стратегических направлений формирования и развития рынка продукции масличных культур. С учетом научно обоснованных рекомендуемых норм выращивания масличных культур, была решена задача, которая позволила при их соблюдении учесть максимальный урожай по областям Украины.

Учитывая возможность повышения урожая подсолнечника, построено экономико-математическую модель, позволяющую достичь производство семян подсолнечника в пределах 10,1 млн тонн для полного использования существующих перерабатывающих мощностей, которые существуют на настоящее время. В соответствии с расчетами, при указанных условиях (соблюдая оптимально допустимые площади по регионам) удалось достичь объема производства 10,1 млн тонн, при этом полностью не используя рекомендуемую площадь (4,159 млн га против 4,543 млн га оптимально допустимых). Результаты расчетов экономико-математической модели показали, что при ведении 6-польной системы севооборотов, современном уровне урожайности и учитывая оптимальные площади при 6-польном севообороте для каждой области, Украина может выработать 8,62 млн тонн семян подсолнечника.

Одним из условий эффективного функционирования сельскохозяйственного предприятия является получение максимума прибыли от реализации произведенной им продукции. В связи с этим разработаны варианты решений по приоритетности производства сельскохозяйственных культур в зависимости от различных уровней снабжения хозяйств оборотными средствами, которые направлены на обеспечение экономической заинтересованности хозяйств. При обосновании вариантов решений по оптимальной производственной программе определены перспективные показатели на основе данных последних лет с обработкой с применением экономико-математических методов, учитывая при этом показатели передовых сельскохозяйственных предприятий Украины. На основе проработанных материалов и рассчитанных показателей определены перспективные показатели и построена матрица экономико-математической задачи. В результате её решения путем оптимизации были получены данные относительно приоритетности выращивания товарных культур в зависимости от различных уровней обеспеченности хозяйств оборотными средствами.

Рассмотрены потенциальные возможности производства масличных в Украине при условии своевременного кредитования и оптимального менеджмента. Определено, что достичь потенциально возможных урожаев масличных можно с привлечением краткосрочных кредитов, которые должны быть увеличены более чем в два раза. Это даст возможность увеличить поступления в сельское хозяйство Украины за счет экспорта масличных культур.

Учитывая технологии выращивания сои и их ресурсное обеспечение (высокий, достаточный и удовлетворительный уровень), с применением разработанной методики были рассчитаны вероятные параметры функционирования рынка сои.

Предложенная методика вариантных расчетов экономической эффективности выращивания сельскохозяйственных культур даёт возможность провести углублённый анализ и определить стратегию развития отраслей растениеводства. Расчет вариативных показателей экономической эффективности выращивания культур позволяет руководителям и специалистам спрогнозировать развитие событий в различных вероятных ситуациях, чтобы оценить возможные варианты управленческих решений, развить интуицию руководителей и, как результат, принять продуманное решение с предоставлением конкретных рекомендаций. В свою очередь, методики для определения эффективности сельскохозяйственного производства дают возможность разрабатывать объективную налоговую политику, направленную на стимулирование развития (или сокращения) соответствующих отраслей сельского хозяйства.

Ключевые слова: рынок, предложение, продукция масличных культур, природно-экономический потенциал, вариативная оценка, оптимизация.

ABSTRACT

Denysenko L. S. Formation of proposition on the market of oilseeds products. – The manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of candidate of economic Sciences, specialty 08.00.03 – Economics and national economy management. – National University of life and environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2015.

The thesis is devoted to the research and generalization of theoretical bases, methodological improvements and the development of practical recommendations on the formation of supply on the market of products of oil crops and their processing in the context of globalization.

Considers the scientific basis of formation of the market of agricultural products, the basic functions of the market, can unctuously factors and the role of the state in this process. It analyses the modern state and tendencies of development of world and domestic markets of oilseeds, the export potential of Ukrainian market of oilseeds.

The questions of determination of strategic directions of formation and development of the market of production of oilseeds. Considering research-based recommended standards of cultivation of oilseeds, solved the problem, which has enabled protocols to take into account the maximum yield in the regions of Ukraine. Also identified promising indicators for prioritizing the cultivation of oilseeds, depending on various levels and enterprises working capital. Given the potential of oilseeds production in Ukraine for prompt lending and optimal governance.

Keywords: market, supply, production of oilseeds, natural and economic potential, variable evaluation, optimization.

Підписано до друку 20.11.2015 р. Зам. № 1682
Формат 60х90 1/16. Папір офсетний. Друк – різнографія.
Наклад 100 прим. Ум. друк. арк. 0,9
Друк «ЦП «КОМПРИНТ», Свідоцтво ДК №4131, від 04.08.2011р.
м. Київ, вул. Предславинська, 28
528-05-42, 067-209-54-30